

PATRONUL NOSTRU SPIRITUAL

„RĂZVAN ȘI VIDRA”: FORMULA ROMANTICĂ
A DRAMATISMULUI INTERIOR

dr. Oxana GHERMAN,
lector, UPS „Ion Creangă” din Chișinău

Bogdan Petriceicu Hasdeu s-a impus în cultura românească prin proiecte științifice de puternică rezonanță în epoca sa. *Istoria critică a românilor, Etymologicum Magnum, Cuvente den bătrâni, Mișcarea literelor în leși* sunt doar câteva lucrări care i-au adus renumele unui valoros enciclopedist, lingvist (lexicograf), folclorist, critic, publicist, istoric, jurist, adică, al unui „geniu universal” (G. Călinescu). Pentru cercetătorii din prezent, el rămâne un adevărat „monstru de erudiție” [13], un titan al culturii naționale.

În literatură, B.P. Hasdeu se evidențiază printr-o puternică forță creatoare. El se manifestă ca poet, prozator și dramaturg, traducător, critic dramatic, publicist, detașându-se de scriitorii timpului său atât prin viziunile nonconformiste, inovatoare, prin deschiderea pentru experiment și libertate în creație, dar mai ales prin curajul cu care se lansează în lumea literară a timpului. Majoritatea lucrărilor sale au provocat nenumărate controverse în critica literară și i-au asigurat faima unui spirit recalcitrant, care sparge tiparele literare ale epocii (poezia *Complotul bubei*, surprinzătoare ca limbaj și ca viziune artistică, scandaloașa nuvelă *Duduca Mămuca (Din memoriile unui studente)* (1862), pentru care i s-a întocmit și un proces, fiind nevoit de a publica (în 1864) varianta „cenzurată” a nuvelei, intitulată *Micuța*). Poezia sa, de factură romantică, cultivă totuși un „romantism tenebros” (M. Zamfir), inspirat de Schiller, Heine și Shakespeare, cu totul diferit decât cel cultivat de scriitorii pașoptiști. Proza,

la fel, în contextul scrierilor pașoptiste, strâns „încorsetate” în canon, se distinge printr-o narație autentică, simplă și degajată. În exegeza literară, proza hasdeiană e considerată, în pofida particularităților romantice pe care le denotă, prima formă radicală a realismului românesc.

Fiind istoric, pasionat de arhive, Hasdeu a avut predilecție pentru literatura de inspirație istorică. În 1865 îi apare o monografie istorică intitulată *Ioan-vodă cel Cumplit*, aflată la hotarul dintre istorie și literatură. „Istoricul este un uvrier și un artist totodată”, scrie autorul în prefața primei sale încercări de a da forme artistice realităților din trecutul neamului. Abordarea genului istoric presupune o documentare solidă, fapt pe care scriitorul găsește de cuviință să îl confeseze: „Mai întâi de toate, în curs de mai mulți ani, îngropându-mă în biblioteci și arhive străine și naționale, strânsei în sudoarea feței grămezi de material, în legătură directă și indirectă cu obiectul acestei cărți. Apoi supusei indigesta proviziune la trei scalpeluri de artă: critică, perspectivă și colorit”. Monografia *Ioan-vodă cel Cumplit* a fost considerată o formă de liricizare a istoriei, așa cum observă criticii, „o proză artistică de cea mai pură esență ce proiectează figura voievodului în mit” [12, p. 270], depășind aspectul documentar (istoric, științific) pe planul doi.

Hasdeu alege la început epicul ca formă de literaturizare a evenimentelor și personalităților istoriei naționale. Încă în perioada studenției, el redactează în lim-

ba rusă un fragment de roman istoric (*Arbore*) și schița dramatică *Domnița Rusanda* (în variantă rusă și română), care însă n-au avut succesul de mai apoi al romanului istoric *Ursita* (1867), operă ce constituie o contribuție reală la dezvoltarea genului. Sub aspect artistic, romanul este o uimitoare frescă artistică a Moldovei de la începutul secolului al XVI-lea, una dintre primele de acest gen în literatura română. Și dacă proza lui Hasdeu marchează etapa de maturizare artistică a scriitorului, dramaturgia reprezintă apogeul său în domeniul literaturii.

De altfel, în proza istorică hasdeiană, cercetătorii remarcă predilecția sa pentru genul dramatic: „în reconstituirea epocii, în descrierea eroilor, ca și în motivarea prin ursită a acțiunilor acestora, prozatorul Hasdeu îl anunță de aproape pe dramaturgul din *Răzvan și Vidra*; cu deosebirea că în viitoarea piesă, la care reflecta de pe atunci, autorul va deschide larg poarta motivărilor sociale și patriotice ale diferitelor comportări, menținând ideea de ursită, dar concepând-o mult mai în acord cu circumstanțe reale ale evoluției destinului omenesc”, afirmă criticul G. Munteanu [9, p. 95-96]. Atât în nuvelă, cât și în roman, autorul folosește abil unele procedee și particularități de esență dramatică, precum: lovitura de teatru, suspansul, comicul de situație și de limbaj, intriga puternic evidențiată ș.a., pentru a spori impactul faptelor narate asupra cititorului. În proză

sunt utilizate cu succes și „exclamația melodramatică, reflecția generală și patetică, enumerația și întrebarea retorică” [14, p. 120-121]. Atât în nuvelă, cât și în roman, comportamentul personajelor în dialog este de esență scenică – ele vorbesc ironic, nuanțat, se demonstrează prin cuvinte și gesturi, de parcă ar juca teatru. Scrierile epice ale lui Hasdeu dovedesc vocația sa de dramaturg, care se va realiza deplin în lucrările: *Trei crai de la Răsărit* (intitulată la început *Ortonerozia*), *Trei miri și trei mirese*, fragmentul dramatic *Răposatul postelnic* și drama în versuri *Răzvan și Vidra*, inițial numită *Răsvan-vodă*.

Interesul scriitorului față de genul dramatic devine evident și din publicistica sa. În calitate de cronicar dramatic, notează cercetătorul I. Opreșan, B.P. Hasdeu a fost unul dintre cei dintâi critici care au făcut „distincția clară între textul poetic (drama) și reprezentarea lui scenică (teatrul)” [11]. Scriitorul se informează despre marele teatru universal și deseori se pronunță în privința aparițiilor literare ale dramaturgiei timpului. El se expune argumentat pe marginea încercărilor dramatice ale lui Gh. Asachi (drama *Petru Rareș*) și V. Alecsandri (comedia *Zgârcitul risipitor*) ș.a. Hasdeu stabilește care ar fi trăsăturile esențiale ale speciei („autenticitatea epocii descrise, desprinderea caracterelor specifice, formula artistică potrivită acestui mod de evocare” [3]) și observă cât de mult se ridică scrierile dramatice ale timpului la aceste rigori. Tot în aprecierile critice, Hasdeu motivează preferința sa pentru dramă: „drama și numai drama e în stare de a reproduce viața umană cum ea este, fără a o lungi, fără a o tăia în categorii, fără a o desfigura prin subiectivitatea autorului” [9, p. 61]. Urmând calea propriilor concepții despre arta dramatică, Hasdeu devine creatorul dramei în versuri de inspirație istorică, fondatorul acestei specii în literatura română.

Răzvan și Vidra este lucrarea care definește individualitatea creatoare a lui Hasdeu, reprezentând partea cea mai consistentă din punct de vedere artistic și cea mai rezistentă în timp a operei sale. Piesa apare în 1867 și intră prompt în atenția exegezei literare (aprecierile critice sunt înregistrate în revista *Convorbiri literare*). Inspirată dintr-o scriere istorică a lui Bălcescu, dar și din alte cronică și documente de arhivă pe care autorul le citează în notele explicative, lucrarea fructifică părți savuroase din folclorul literar românesc (balade și cântece haiducești), din istoria neamului, într-o formă profund poetică și prin excelență dramatică. Sub acest aspect, am putea afirma că Hasdeu urmează orientările generației pașoptiste și programul literar expus de Kogălniceanu în revista *Dacia literară*, care sugera scriitorilor să creeze o literatură originală prin valorificarea elementelor din istoria, folclorul, datinile și spiritualitatea națională. *Răzvan și Vidra* realizează programul pașoptist și prin valorile general-umane pe care le promovează (curajul, vitejia, onestitatea, dreptatea, adevărul, binele, frumosul ș.a.), și prin accentuarea ideilor patriotice.

Hasdeu are conștiința estetică a valorilor literare și în special în ceea ce privește textele dramatice, el manifestă spirit critic. În prefață la drama sa, autorul face o incursiune teoretică despre particularitățile speciei, aducând drept exemple câteva modele consacrate. Cercetătorii literari comentează atracția lui Hasdeu față de modelul shakespearian, pe care îl asimilează creativ în opera sa dramatică: „Întinsa și temeinica sa cultură ca și concepția sa literară, ca și coordonatele fundamentale romantice ale structurii sale psihice, l-au ajutat pe Hasdeu să se apropie ușor de culturile și literaturile europene, fie ele din apus sau răsărit, aflate la jumătatea secolului al XIX-lea, în teritoriul istoric al romantismului. Tot atât de ușor i-a fost să se apropie, prin

cunoașterea perfectă a limbilor germană, franceză și engleză de teatrul istoric apusean, selectându-i, conform unui dat prestabilit, în primul rând, pe Shakespeare și V. Hugo” [1]. De altfel, Hasdeu recunoaște însuși preferința sa pentru Shakespeare și apropierea deliberată de acesta, ca și de tragedia antică: „profunda mea admirație pentru Sofocle nu mă împiedică niciodată de a idolatriza pe Shakespeare, afirmă creatorul. Din Shakespeare am luat mulțimea și caracteristica varietate a persoanelor dramei, ceea ce lipsește tragediei grece. Din Sofocle am luat simplitatea intrigii, ce lipsește tragediei moderne, în care evenimentul dramatic apare complicat prin mulțimea actelor; mulțime zadarnică, momentele, tragice din natură fiind scurte și trecătoare. Din Shakespeare am luat contrastul dintre sublim și bufon, dintre plâns și râs – contrast care ne întâmpină la tot pasul în viața zilnică și care lipsește tragediei antice, posomorâte de la început până la sfârșit. Din Sofocle am luat patosul..., arta de a trăda prin cuvinte suferințele fizice și morale, mișcările eroice cari vizitează câteodată mintea și inima omului – parte slabă în tragedia modernă” [5, p. 108].

Opera dramatică hasdeiană constituie, prin urmare, o sinteză, la nivel compozițional, a unor modele universale. Sub aspectul conținutului însă piesa este originală și se alimentează eminent din substanțe naționale. În drama sa, afirmă criticii literari, „asistăm la o înfruntare de natură psihologică și socială, la un amestec de Victor Hugo („Ruy Blas”) și Schiller („Die Räuber”), totul într-un registru lingvistic opus celui solemn. Hasdeu valorifică arhaicitatea, folclorul, expresiile populare, oralitatea; încearcă să repete în dramă ceea ce făcuse în *Ursita*, adică o reconstituire istorică verosimilă lingvistic” [15]. Limbajul artistic este savuros nu numai prin esență poetică, ci și prin formele populare, arhaice pe care le îmbracă. Acțiunea are

loc la sfârșitul secolului al XVI-lea, când situația socio-politică era instabilă, formând un context propice pentru evenimente și schimbări incredibile. Mișcările politice și moravurile sociale sunt prezentate autentic, în măsura în care autorul reușește să fixeze detalii documentare interesante.

Răzvan și Vidra cuprinde o galerie memorabilă de personaje dramatice, înzestrate cu trăsături caracteriale definitorii și autentice pentru tipurile sociale și umane pe care le reprezintă: „Sbierea avarul, aci țanțoș, aci onctuos, aproape inconștient de primejdii din cauza patimii lui, inocent în vițiu și în definitiv simpatic, Tănase, țăran judecând numai prin prejudecăți, leal, tăcut, îndrăzneț la vorbă, șleahicii polaci, infatuați latinizați, hoții din pădure, văzuți ca niște pirați eroici și nepăsători, însă cu mișcări românești” [2, p. 373]. Autorul creează diferite tipuri sociale, schițând tabloul pestriț aparențelor umane ale epocii, care în ansamblu formează un fundal de contrast pentru portretul protagonistului. Meritul lui Hasdeu constă în construcția figurii lui Răzvan, personaj complex, care se metamorfozează la fiecare etapă a evoluției sale pe ierarhia socio-politică. Dintr-un reprezentant al unei pături sociale disprețuite, Răzvan, devine căpitan de haiduci, ofițer în armata poloneză, hatman și apoi domn. Evoluția sa este de esență romantică prin excepționalitatea personajului, care se comportă ca un adevărat erou, indiferent de situații. „Răzvan e înfățișat ca cel mai capabil, mai drept, mai curat printre românii din jurul său, față de care deține pe deasupra și pecetea alesului, a omului cu destin. El are farmecul naturaleței calităților sale, spontaneității, ingenuului” [10, p. 96-97]. Mai mult decât atât, Răzvan se încadrează, prin natura sa, în tipologia patrioților înveterați care domină scrierile generației pașoptiste: „Răzvan știe carte, e îndrăzneț și de spirit, milos față de cei săraci, drept, patriot: deși haiduc de codru,

el urmărește numai pe ciocoi și pe streini; deși căpitan în armata polonă, gândurile îi merg mereu spre țară; iar când simte că se pregătește lupta contra moldovenilor, cu toată stăruința, darurile și ademenirile hatmanului polon, el părăsește Polonia și trece în Moldova, ca să lupte în armata ei contra Poloniei” [7, p. 236]. Excepționalitatea personajului se datorează nu numai tiparului real al personalității istorice a domnitorului de la care este inspirat, ci ideologiei socio-politice a creatorului său.

Complexitatea protagonistului este rezultatul dublei sale structuri. El este luminos, pozitiv în raport cu ceilalți, dar dovedește și un aspect negativ prin setea sa de mărire: „Răzvan e un romantic tipic, măcinat de ambiție ca de o boală, și care-și dezvăluie treptat esența demoniacă” [8, p. 303]. Prin urmare, dramatismul operei se degajă nu numai din situațiile critice cu care se confruntă eroul, ci mai ales din natura sa. În acest sens, criticii literari contemporani constată că „nu ca dramă istorică ne interesează *Răzvan și Vidra* (plină de anacronisme), ci ca dramă a unei pasiuni general-umane” [idem]. Accentul cade pe modul în care autorul explorează sufletul uman ca structură a virtuților și viciilor, a aspirațiilor înalte și pasiunilor deșarte, la hotarul acestor elemente contradictorii, aflându-se cauza sfârșitului tragic al lui Răzvan.

Ca și N. Manolescu, I. Negoitescu este de părere că *Răzvan și Vidra* e „o dramă istorică în versuri de un real dramatism interior, cu măsură transpus în țesătura conflictuală, fluent exprimată și de faptele în fața noastră desfășurate, și de discursul ușor de acceptat al personajelor. Fiindcă Hasdeu nu cedează nici poetizării, nici istorismului, ci se păstrează, cu adevărată demnitate stilistică, în dramă” [10, p. 96]. Dramatismul este generat, așa cum consideră criticul, și de structura romantică a personajului central. Răzvan este „un înger

căzut, de unde incompatibilitatea dintre făptura lui spirituală și cea materială (a fi țigan). Iată drama lui, și odată cu ea ne aflăm, de astă dată, în plin romantism, în plină poezie.” [idem]

Dincolo de acțiunea dramatică, ates-tăm, în piesa lui B.P. Hasdeu, un „registru larg al trăirilor” (G. Munteanu). Personajele sunt dominate de patimi și sentimente puternice, care se reflectă în comportamentul și în limbajul lor. La Hasdeu întâl-nim, așa cum menționează criticii, „un sentimentalism rar întâlnit de obicei în piesă.” [9, p. 114] Autorul însuși recunoaște importanța trăirii interioare în procesul conceperii lumii artistice a dramei sale: „În-cât privește coloritul, știm atâta, că inima simțea în adâncul său ceea ce scria con-deiul; iar când inima simte, condeiul devine scurt, laconic, iute ca bătăile pulsului.” Toate acestea demonstrează că *Răzvan și Vidra* este unul dintre proiectele literare reușite, care, deși fiind creat de un scriitor autodidact, aproape fără pregătire filolo-gică instituționalizată, dar cu o înzestra-re artistică deosebită și cu o rară putere de creație (piesa a fost creată mai întâi în proză și rescrisă în versuri, cunoscând mai multe forme și variante), i-a oferit autoru-lui satisfacția împlinirii artistice.

O altă inovație pe care o aduce Hasdeu în dramaturgia epocii sale este figura impo-zantă a personajului feminin care, chiar dacă nu ocupă rolul central, se evidențiază prin caracter viguros și ambiție de nestăvil-it. Puternic individualizată de autor și por-tretizată foarte talentat ca esență feminină, rolul și funcția principală a Vidrei este de a constitui „catalizatorul patimii lui Răzvan” (N. Manolescu). Femeia stimulează motiva-ția lui de a se depăși, de a accede mai sus, prin influențe sentimentale. Ea îi amplifică trăirile, pasiunile, avântul și toate îi reușesc în afară de concesiile în fața morții. Vidra reprezintă feminitatea ca forță spirituală pe care natura i-o oferă bărbatului pentru

a se realiza, o viziune inedită pe atunci asu-pra personajului literar feminin.

În acest mod, opera pe care I.L. Caragi-ale o consideră drept „singura producere dramatică românească cu adevărat origi-nală” [11, p. 293] a acelor timpuri, comple-tează imaginea fenomenului Hasdeu în cultura noastră. B.P. Hasdeu reușește, prin *Răzvan și Vidra*, să creeze o lucrare unică, rezistentă, savurată de publicul teatrului național al tuturor timpurilor. „Plurivalen-ța creatoare” (I. Opreșan) a lui B.P. Hasdeu este demonstrată de poezia și proza sa, dar în cea mai mare măsură – de opera dramatică.

Bibliografie de referință:

1. Braniște L. *Shakespeare în gândirea critică și practica artistică a lui B.P. Hasdeu*. Disponibil : http://www.umk.ro/images/documente/publicatii/Buletin17/22_shakespeare.pdf
2. Călinescu G. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a II-a. București : Ed. Minerva, 1986.
3. Drăgoi G. *Preocupări de critică literară la B.P. Hasdeu*. Disponibil : <http://www.alil.ro/wp-content/uploads/2012/07/preocupari.pdf>
4. Faifer F. *Viziunea dramatică în opera lui B. P. Hasdeu*. Disponibil : <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A1457/pdf>
5. Grigorescu D. *Shakespeare în cultura română*. București : Ed. Minerva, 1971.
6. Hasdeu, B. P. *Poezie, proză, dramaturgie*. Chișinău : Ed. Litera, 1996.
7. *Istoria literaturii române*. Ediția a doua. Ed. Ancora, 1927.
8. Manolescu N. *Istoria critică a literaturii române*, 1. București : Ed. Minerva, 1993.
9. Munteanu G. *B.P. Hasdeu*. București : Editura pentru literatură. 1963.
10. Negoșescu I. *Istoria literaturii române*, vol. I. București : Editura Minerva, 1991.

11. Opreșan I. *Opera literară a lui B.P. Hasdeu*. București : Editura Vestala, 2007. Disponibil : http://www.romlit.ro/opera_literar_a_lui_b._p._hasdeu
12. Opreșan I. *Romanul vieții lui B.P. Hasdeu*, București, Editura Minerva, 1990.
13. Ornea Z. *Opera literară a lui Hasdeu*, în: *România literară*, 1999, nr. 27. Disponibil : http://www.romlit.ro/opera_literar_a_lui_hasdeu
14. Vianu T. *Arta prozatorilor români*, Chișinău : Editura Hyperion, 1991.

15. Zamfir M. *Poliglotul literat*. În: *România Literară*, 2009, nr. 4. Disponibil : http://www.romlit.ro/numarul_4_2009_ro
16. Zub Al. *Kogălniceanu și Hasdeu*, Marginalii. Disponibil : <file:///D:/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/03-carpica-1970-III-03.pdf>

NOTĂ: *Prezenta comunicare a fost sonorizată de autoare în cadrul Conferinței Științifice din 26 februarie 2018 la Biblioteca Centrală dedicată celor 180 de ani de la nașterea Marelui cărturar și enciclopedist B.P. Hasdeu.*

REPREZENTĂRI ALE NATURII ÎN OPERA POETICĂ A LUI B.P. HASDEU

*Ivan PILCHIN, lector, doctorand
Departamentul de Literatură Universală și Comparată,
Universitatea de Stat din Moldova*

Voi apela în această analiză la metoda semiotică care permite atât studiul modurilor de transmitere a informațiilor, cât și cercetarea trăsăturilor semnelor și a sistemelor de semne în natură, în fenomenele culturii sau în operele artistice. Voi privi, astfel, opera poetică – cele două volume: *Poezii* (1873) și *Sarcasm și ideal* (1897) – ale lui B.P. Hasdeu ca un sistem sau ca o structură semiotică în care diverselor reprezentări, imagini sau referințe sociale, naturale, istorice, poetice le sunt atribuite anumite sensuri. Aceste imagini, reprezentări sau referințe se regăsesc adesea sub forma unor metafore, comparații, paralelisme, care, puse la un loc, servesc drept indice pentru a înțelege atât ideea magistrală a volumelor poetice analizate, cât și legitățile gândirii și ale receptării poetice caracteristice lui B.P. Hasdeu. Desigur, nu voi putea face abstracție nici de contextul în care a trăit și a activat B.P. Hasdeu, opera sa fiind, în mare, o încercare de a răspunde

provocărilor intelecturale ale epocii, o sinteză a spiritului timpului său.

Chiar și la cea mai superficială lectură, B.P. Hasdeu ni se înfățișează drept un scriitor angajat întru susținerea și promovarea ideii naționale, a echității sociale, a memoriei istorice și spirituale românești. De aici și preocupările sale enciclopedice legate de trecutul național și încercarea de a reanima interesul pentru acesta, cercetarea patrimoniului lingvistic românesc inclusiv pentru a trezi conștiința națională a compatrioților săi.

B.P. Hasdeu nu este un adept al formelor poetice pure. Spre deosebire de contemporanii săi francezi, reprezentanți ai școlii parnasiene și ai simbolismului incipient, care afirmă conceptul de „artă pentru artă”, în general, autonomia creației artistice, văzută independentă de așteptările societății burgheze, de valorile morale sau educaționale, de idealurile politice sau religioase (Théophile Gautier)